

**ИРГЭНИЙ ЦЭРГИЙН ҮҮРГИЙН БОЛОН ЦЭРГИЙН АЛБАН ХААГЧИЙН ЭРХ ЗҮЙН
БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН АГУУЛГАД ХОЛБОГДОХ ЗАРИМ ЛАВЛАГАА**

Р. Хатанбаатар, Г. Чулуун

УИХ –ын гишүүн Д. Эрдэнэбатын ирүүлсэн захиалгын⁹⁶ дагуу бид Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн тухайлсан зарим заалт, тэдгээрийн [хүлээгдэж байгаа] өөрчлөлтийн талаар лавлагаа тодруулга хийв. Захиалгад доорхи асуултууд оржээ. Үүнд:

- 1) Монгол Улсад цэргийн алба хаах хугацааг өөрчилж байсан шалтгаан нөхцөл;
- 2) Цэргийн алба хаах хугацааг 24 сар болгон өөрчилж хуульчилсан тохиолдолд, уг шийдлээс, улсын нийгэм эдийн засгийн байдалд үзүүлэх нөлөөлөл
- 3) Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2.7. –д⁹⁷ дурдсан “цэргийн албан хаагч бүр цэргийн мэргэжилд заавал сурах” –ад [өнөөгийн] 12 сарын хугацаа хүрэлцээтэй эсэх;
- 4) Монгол Улсын Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 8 дахь заалт⁹⁸ –ыг хүчингүй [болсоноос] үүсэх үр нөлөө;
- 5) Цэргийн дүйцүүлэх алба хаагчдын тоо; (сүүлийн 5 жилийн байдлаар)
- 6) Гадаадын улс орнууд дахь цэргийн алба хаах хугацааны талаархи зохицуулалт, харьцуулалт;

Тодруулга шаардсан эдгээр асуудлын сүүлчийн буюу 6) дахь хэсэгт хамааруулж “Гадаадын улс орнууд дахь цэргийн алба хаах хугацааны талаархи зохицуулалт, харьцуулалт” гэсэн жич сэдэвт тусдаа материал бэлдсэн. Тиймээс, энд [үлдсэн] эхний 5 асуултын талаар, дарааллын дагуу өгүүлэв.

Мэдээллийг бэлтгэхдээ, шийдвэрээс гарах үр дагаварын холбогдолтой зарим асуудал дээр Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний жанжин штабын холбогдох албаны мэргэжлийн хүмүүстэй хамтарч ажилласан. Мөн, Монгол Улсын Иргэний цэргийн үүргийн болон Цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг анх [Улсын Бага Хурал, 1992] батлахад, уг хуулийн төслийг хариуцсан парламентын ажлын хэсгийн даргаар, хошууч генерал, д-р. (Ph.D), проф. Н. Жалбажав ажиллажээ.

* * *

⁹⁶ УИХ –ын гишүүн Д. Эрдэнэбатын 2013.01.25 –ны өдрийн № - 6/₂₅₃ тоот албан бичиг;

⁹⁷ Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний тухай хуулийн 5 дугаар зүйл, зүйлийн гарчиг: Зэвсэгт хүчний байгуулалтын үндэс, зарчим, Зүйлийн доторхи заалт: 5.2. Зэвсэгт хүчний байгуулалт нь дараахь зарчимд тулгуурлана, ... дэдийн дэд заалт: ... 5.2.7. цэргийн албан хаагч бүр цэргийн мэргэжилд заавал сурах; ... гэж буй.

⁹⁸ Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйл, зүйлийн гарчиг “Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх”, заалт 12.8. –д, “Байлдагч, түрүүчийн алба хаах насны дээд хязгаарт хүрсэн цэргийн алба хаагаагүй иргэн хуулиар тогтоосон хугацаат цэргийн албыг биеэр хаагаагүйн төлөө мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр цэргийн дүйцүүлэх албыг орлуулан хаана. Уг албыг иргэн мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр орлуулан хаах болзлыг Улсын Их Хурал батална. Мөнгөн төлбөрийн хэмжээг Засгийн газар жил бүр тогтооно. Мөнгөн төлбөрийн орлогын 50 хүртэлх хувийг орон нутгийн төсөвт, үлдсэнийг улсын төсөвт төвлөрүүлэн батлан хамгаалах зорилгод зарцуулна” гэжээ.

1) Монгол Улсад цэргийн алба хаах хугацааг [хамгийн сүүлд, 1992 онд] өөрчилсөн үндэслэл

Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг Улсын Бага Хурал 1992.5.14 –нд баталсан юм. Энэ хуулийн агуулгад өнөөдрийг хүртэл нийт 14 удаа өөрчлөлт орсон байдаг ба хамгийн сүүлийн өөрчлөлт 2012.8.17 –нд хийгджээ. Хугацаат цэргийн алба хаах хугацааг уг хуульд анхнаасаа [л] 12 сараар тогтоосон⁹⁹ -ыг, өнөөдрийг хүртэл хэвээр мөрдөж байна.

Монголд цэргийн жинхэнэ алба хаах хугацааг өөрчилж, 1 жилээр тогтоохын өмнө, уг хугацаа 2 жил буюу 24 сар байсан юм. Цэргийн “алба хаах хугацаа” монголд, сүүлийн 75 жилд хэдэнтээ өөрчлөгдөж, доорхи байдлаар, гагцхүү, байнга багасах чиглэлд хувирч иржээ. (Хүснэгт - 1) Социализмын үед 5 ба 3 жилийн хугацаатай байсан цэргийн жинхэнэ албаны хугацаа ийнхүү, үе шаттайгаар, аажим шилжилттэйгээр .. 1 жил болж буурснаас хойш эдүгэ 20 жил болж байна.

(Хүснэгт – 1)

Он жилүүд	1939 – 1948	1948 – 1986	1987 - 1992	1992 – өнөөг хүртэл
Цэргийн хугацаа	5 жил	3 жил	2 жил	1 жил

Цэргийн алба хаах хугацааг багасган бууруулж 1 жил болгосон сүүлчийн өөрчлөлтийн ерөнхий үндэслэлийг, тухайн үеийн Батлан хамгаалахын сайд, генерал Ш. Жадамба (УБХ –д тавьсан илтгэл тайлбартаа) ийн дурджээ. Тэнд,

- Олон улсын харилцааны чиг хандлага өөрчлөгдөж, болзошгүй цөмийн дайны аюул холдсон;
- Эх орноо хамгаалах үйл хэргийг бусдын хүчинд дулдуйдах биш, зөвхөн өөрийн хүч боломжид тулгуурлан шийдэх цаг нэгэнт боллоо;
- Хугацаат цэргийн албаны хугацааг 1 жилээр тогтоохдоо “тухайн үеийн холимог бүтцээ аажимдаа мэргэжлийнхэд шилжүүлэх” үзэл санаанд тулгуурласан;
- Цэргийн албыг 1 жил болгосоор “залуучуудын идэр насандаа сурч боловсрох, ажиллаж амьдрах, ахуй нийгмийнхээ асуудлыг эртнээс шийдэж төвхнүүлэх” боломжийг нэмэгдүүлнэ;
- Иргэн бүрийг цэргийн үүрэг биелүүлэхэд адил тэгшээр хамруулах шударга шаардлага хангагдахад дөхөм болно;
- Өнөөдрийн манай нөхцөл байдал цэргийн алба хаах хугацааг богиносгохыг шаардаж байна. Бид өмнө нь “батлан хамгаалах бүх юмаа улсаас үнэ төлбөргүй авч байсан .. энэ юм өнөөдөр байхгүй” болчихлоо;
- Хууль бүхэлдээ, өмнөхөөсөө илүү хүнлэг, энэрэнгүй агуулгатай болж байгаа .. энэ бүхэн эцэг эхчүүдийн санаа сэтгэлд нийцнэ;

гэдгээс илүү зүйл хэлээгүй байна. Харин, уг хуулийн төслийн шат шатны хэлэлцүүлгийн явцад зарим санаа нэмж тодорсон байдаг.

Улсын Бага Хурлын Төрийн байгууллагын байнгын хорооноос, хуулийн төслийг

⁹⁹ Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйл, Зүйлийн гарчиг: Байлдагч, түрүүчийн алба, Заалт: “Байлдагч, түрүүчийн алба нь хугацаат цэргийн алба, гэрээт цэргийн албанаас бүрдэнэ. Хугацаат цэргийн алба хаах хугацаа 12 сар, гэрээт цэргийн алба хаах анхны хугацаа 24 сар байх бөгөөд гэрээний хугацааг цаашид 31 нас хүртэл үргэлжлүүлэн сунгаж болно” гэж буй.

дэмжихдээ, энэ хууль бүхэлдээ цаг хугацааны онцлогийг харгалзсан, нийгмийн амьдралын шаардлагад нийцсэн, мөн, цэргийн сургалтын .. хугацааг богиносгох, зардал төсөв хэмнэх нь тулгамдсан хурц асуудал болсныг дурдсан байв.

Иргэний цэргийн үүргийн ба цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийн шатанд,

- Монголын арми зөвлөлтийн армийн хавсарга бүтцээр явж ирсэн;
- Батлан хамгаалах стратеги, цэргийн номлол .. олон юм тодорхойгүй байна, тэдгээрийг гарна удахгүй бий болно гэх мэтийн хоосон төсөөллөөр тайлбарлаад, санал өгөхөд хэцүү байна;
- Монголын арми “цэрэг унтаж байхад алба явж л байдаг” гэсэн .. тэр дүр төрхтэйгээ хэвээр байгаа;
- Зүүнбаянд цэрэг өлсөөд галзуурсан, тэнд, цэргийн баяраар ялзарсан махан хоолтой байсан, нийгмийн байдал цэрэг цуухын төдийгүй .. бүх салбарт хүнд байгаа; (хүн өлсөхөөрөө галзуурдаг эсэх нь тодорхойгүй ч, уурлаж догширдог нь бол биологийн хуулиараа үнэн юм)
- Хэн нэгэн этгээд манай руу их хүчээр гэнэт цэрэглэн хөдөлбөл .. тэгээд тосоод байлдаад байлдаад байх юм уу яахын, эсхүл “тулалдахгүй” гэж мэдэгдэхиймүү, буугаад өгөхийм бол армиар яахын ...; гэхчилэнгийн содон үгс ч дуулдаж байв.

Эцсийн дүндээ Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын 1992 оны хууль амжилттай батлагджээ. Хугацаат цэргийн албаны хугацаа - 1 жил [болох ба] болсонтой холбогдож, “цэрэг татах – цэрэг халахад” хамаарал бүхий шуурхай зохицуулалтууд зохих ёсоор хийгдэж, “зарим жил цэрэг татахгүй байх”, “цэргийг хугацаанаас нь өмнө халах” шийдвэрүүдийг ч гаргаж байжээ.

Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай [хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа 1992 оны] хуулийн хэлэлцүүлгийн явцын энэ мэт өгүүлэмжийг протоколын нийт агуулгатай хамтатган тоймлоход,

1992 онд цэргийн алба хаах хугацааг 1 жил болгож багасгахдаа, шийдвэр гаргагч нар улс орноо мэргэжлийн армитай болгоно гэхээсээ илүү, зэвсэгт хүчний салбар дахь соц.системийн нийтлэг хямралаас үүдэлтэй материаллиг хомсдол, тулгам учирсан саад бэрхшээлийг нэр төртэй даван туулах [тухайн нөхцөл байдалд тохирсон] хамгийн оптималь хувилбарыг сонгож, бие бүрэлдэхүүнийхээ тоог цөөлөх чиг зорилгод нийцүүлжээ. Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол цэргийн номлол .. зэрэг төрийн бодлогын баримт бичгүүд боловсорч гараагүй .. батлагдаагүй байхад 1 жилийн цэрэгт шилжсэн явдал өөрөө үүнийг дам нотлох мэт.

Үйл явдал эдүгэ нэгэнт түүх болоод хувирчихсан тул, ялангуяа цэргийн түүхчдийн холбогдох сэдэв чигийн бүтээл туурвилд дүгнэлтийн чанартай санаанууд гарсан нь мэдээж бий байх. Цаг хугацааны шахамдуу байдлаас хамаараад, бид энэ удаад, тэдгээрийг үзэж төдийлэн амжсангүй.

2) Цэргийн алба хаах хугацааг 24 сар болгон өөрчилж хуульчилсан тохиол-долд, уг шийдлээс, улсын нийгэм эдийн засгийн байдалд үзүүлэх нөлөөлөл

Цэргийн албаны хугацааг нэмж, уг хугацааг 2 жил болгон өөрчилсөн тохиолдолд, түүнээс, нийгэм эдийн засгийн нөлөө бүхий олон үр дагавар гарна. Өгүүлэмжийг

аль болох энгийн байлгах үүднээс “2 жилийн цэрэг” гэсэн хэллэг хэрэглэе. 2 жилийн цэрэгтэй болох тохиолдолд, түүнээс гарах нийгэм эдийн засгийн үр нөлөөллийн байж болох дагаварыг бид доорхи 2 багцад хуваалаа. Үүндээ, уг асуудлаар яам .. газрын урьчилан гаргасан санал – дүгнэлтийг эш болгов.

а) [2 жилийн цэрэгтэй болохын] **эерэг талууд:**

- Цэргийн ерөнхий ба, мөн, “төрөл-цэргийн” “бага мэргэжил” эзэмшүүлэх сургалтын чанарт ахиц гарна;
- Цэргийн алба хаагч .. алба хаах хугацаандаа энгийн мэргэжил эзэмшиж, энэ нь эргээд хожим тухайн хүний өөрийнх нь аж амьдрал хэрэг болох боломж нэмэгдэнэ;
- Улс орны томоохон бүтээн байгуулалтад оролцож байгаа цэргийн хөдөлмөрийн хөлсний орлогын тодорхой хувь процентийг монголын зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэх, цэргийн албан хаагчийн нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд төвлөрүүлэх боломж бүрдэнэ;
- 2 жилийн цэрэгтэй болсон тохиолдолд, энэ хугацааны тодорхой хэсэгт, Засгийн газраас хэрэгжүүлж байгаа байгаль орчны хөтөлбөрүүдэд туссан уул уурхайн салбарын нөхөн сэргээлтэд болон цэргийн анги байгууллагуудын орчныг тохижуулахад .. цэргийн албан хаагч оролцох .. товчоор хэлэхэд, тэднийг эх орны бүтээн байгуулалтад оролцуулна;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт туссан “ажлын байраар хангах”, “ажилтай орлоготой монгол” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангахад [зэвсэгт хүчний байгууллага] дэмжлэг үзүүлэх [боломжтой] болно;
- Цэргийн албан хаагчдыг эх орны бүтээн байгуулалтад оролцуулахын тулд [...] мөнгөн хуримтлал [тэдний хүчээр] бий болно;
- Цэргийн албан хаагчийг цэрэгт эзэмшсэн мэргэжлээрээ ажиллаж, улмаар, орон сууцны хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдах, их дээд сургууль коллежид хөнгөлөлттэй болон үнэ төлбөргүй суралцах нөхцлийг [урамшууллын механизмаар] бүрдүүлнэ; .. г. м. –ийг дурдсан байна.

б) [2 жилийн цэрэгтэй болоход гарч болзошгүй] **сөрөг талууд:**

- Хугацаат цэргийн алба хаах хугацаа нэмэгдсэнээр, цэрэгт татагдах насныханы “цэрэгт тэмүүлэх” сонирхол буурна. “Ганцхан жилийн цэрэг юүхэн байхав, бушуухан яваад хаагаад ирье, тэгээд дараа дараагийн ажил амьдралаа бодъё” гэсэн иргэн хүний тэмүүлэлт сэтгэлэгийн тухай энд ярьж буй юм.
- Хугацаат цэргийн албаны хугацааг 2 жил болгон нэмэгдүүлэхэд .. цэргийн дайчилгааны нөөцийн хэмжээ 50% -иар багасч, зэвсэгт хүчний дайчилгааны бэлэн байдалд сөрөг нөлөө үзүүлнэ.

Цэргийн алба хаах хугацааг 2 жил болгон нэмэгдүүлснээс үүдэж, улс орны нийгэм эдийн засгийн байдалд үзүүлэх нөлөөллийн талаархи дээрх, ялангуяа эерэг талд хамаарах үндэслэлүүд хэт ерөнхий [хангалтгүй] шинжтэй байгааг нэмж тэмдэглэх нь зүйтэй болов уу.

3) Цэргийн албан хаагч бүр цэргийн мэргэжилд заавал сурах (сургахад, өнөөгийн) 12 сарын хугацаа хүрэлцээтэй эсэх

Цэргийн жинхэнэ албыг хаах хугацааг 1 жил болгон багасгах тухай асуудлыг хэлэлцэж байхад (1992) хууль тогтоогч нар энэ асуудал дээр нилээн ярьсан байдаг. Тэднийг товчхон сонсьё. Жишээ нь,

- Цэргийн алба хаах хугацааг 1 жил болгох нь “цэргийн бэлэн байдал” –д сөргөөр нөлөөлж болзошгүй. Яагаад гэхээр, байлдагч хүн цэргийн эрдэмд зохих ёсоор суралцаж дадлагажих боломж [зүгээр л] цаг хугацааныхаа талаас алга болно, алдагдана. (Асуулгын чанартай үг юм)
 - Цэргийн бэлэн байдал гэдэг бол “цаг хугацаа орон зайн хамааралт” ухагдахуун. Олон цэрэгтэй байхаараа цэрэг бэлэн байдаг гэж үзэх сэтгэх нь учир дутагдалтай ойлголт юм. Цэргийн бэлэн байдал, жишээ нь, дайчилгааны асуудалтай ихээхэн холбоотой ... г. м. (генерал Ш. Жадамбаа)
 - Цэргийн нарийн мэргэжлүүдээр шинэ цэргийг 5 – 6 сар сургаад явж байна. (Тухайн цаг 24 сарын цэрэгтэй байсан үе юм) Энийг бид туршаад үзчихлээ. 8 сараас .. цаад зах нь 12 сарын хугацаатай ч сургаж болно; гэж бодож байна. (генерал Р. Гаваа)
- Монголын зэвсэгт хүчний шинэчлэлийн чиг зорилго мэргэжлийн арми руу дөхөх чиг хандлагатай тухай цэргийн дарга нар их ярих юм. Цэргийн алба хаах хугацааг багасгах нь саяын хэлсэн “номлол” зорилготой эсрэгцэх юм биш үү. Цэрэг хүн цэргийн эрдэмдээ сурах нь улам улмаар багасаад ирэхээрээ цэрэг арми харин ч бүр мэргэжлийн-бус [эсрэг] чигрүү тэмүүлмээр санагдах юм. (Асуулт)
 - Мэргэжлийн цэрэг армитай болно гэдгийн ийм хялбархнаар ойлгож ярьж болохгүй. Мэргэжлийн арми гэдэг бол хэрэг дээрээ “хөлсний арми” гэсэн үг. Энэ бол ирээдүйн манай зорилт. Тэр чиглэлд анхны алхамуудыг бид хийж байна. Мэргэжлийн арми руу шилжих шилжилт хэдий чинээ богино хугацаатай байна төдийчинээ сайн. Гэвч, энэ шилжилтийг шуурхай хийх эдийн засгийн боломж чадавхи манайд өнөөдөр (1992) бидэнд алга. Мэргэжлийн арми [гэдэг] өндөр хангамж зардал шаардана. (Генерал Ш. Жадамбаа)
 - Яг дайн байлдаан боллоо гэж бодоход, яаж бид Эх орноо хамгаалах вэ гэсэн нэг асуудал байгаа юм. Монгол хүн ам цөөтэй, уудам дэлгэр нутагтай учраас “эх орноо хамгаалахын тал дээр бол бүх нийтээрээ хамгаалах юм” шиг байгаам. Энэ үүднээс нь авч үзвэл, хүн амыг цэргийн эрдэмд сургах тийм шаардлага бас гарч ирдэг. Монгол онцлогтой, хүн ам цөөн. Байнгын мэргэжлийн армитай том орнууд бол өөр юм. (Генерал Л. Пүрэвдорж)

Цэргийн ерөнхий мэргэжилтнүүдийн эдгээр үгс монголд “цэргийн алба 2 жилийн хугацаатай байх тэр үеийнх. Тэр үед, 2 жилийн цэрэгт 6 – 8, эсхүл 8 – 12 сарын буюу нийт алба хаах хугацааныхаа (25 – 50)% -ийг сургалтад зарцуулах замаар, цэрэг хүн цэргийн эрдэмд мэргэжиж “хангалттай болоод байсан” байна. Энийг тэд “нэг төрлийн туршлага” гэж үзэж, ярьж нотолж байжээ. Туршлага үнэхээр хийгдсэн хэмээвээс .. “туршлагаар үнэнийг тогтоох” боломжтой. Мөн уг туршлага өнөөгийн манай “1 жилийн цэрэгт” ч таарч тохирч байгааг салбарын яам, зэвсэгт хүчний жанжин штабын албаны хүмүүс үгүйсгээгүй болно.

- а) Израйлд, цэргийн өмнөх сургалт - 3 сар үргэлжилдэг .. гээд цэрэг сургахтай холбогдсон гадаадын туршлага их байдаг. Хойд солонгост цэргийн алба

хаах хугацаа – 10 жил .. г. м. Газар газрын улс орны арга хандлага энд харилцан адилгүй юм байна. Энд, 1 жилийн цэргээс 2 жилийн цэрэгт шилжих өөрчлөлтийн тухай ярьж байгаа болохоор манай “хуучин туршлага” хэрэг болох нь дамжиггүй.

- б) Нэг жилийн цэрэгт шилжих асуудлыг бид оросоос 15 жилийн өмнө шийдсэн. Оросын холбооны улс “1 жилийн цэрэг” –т 2007 онд харьцангуй хожуу шилжсэн юм. Харин, цэргийн албаны хугацааны өөрчлөлтийг эсрэг чиглэлд “эргүүлж”, буцааж нэмэх санааг өнөөдөр бид умард хөрштэйгээ бараг зэрэг шахуу хөндөж авч үзэж байгаад хамаарлын ямар нэгэн зүй тогтол үгүй .. энэ санамсаргүй давхцал юм.

ОХУ –ын “хугацаат цэргийн албаны хугацаа” нэмэгдэж гэмээнэ, “18 сар” –аас хэтрэхээргүй байгаа. Мөн, 1 жилд 2 биш 3 удаагийн цэрэг татлагын тухай тэнд ярьдаг. Орост, цэргийг цэргийн эрдэмд 6 – 12 сар сургаад, мэргэшсэн ба мэргэшиж амжаагүй буюу татагдмал цэргийн шинэ хуучин бүрдлүүдийг хэсэг зуур “газар дээрээ хамт суралцах боломж” –ийг хангах үүднээс 3 татлагатай “цэрэг сэлгэх цуваажилт” –ын механизм тавина; хэмээн зарим хууль тогтоогчид нь санал болгож байгаа юм билээ.

Энэ бүхнийг яагаад дурдав гэхээр, хууль тогтоох төвшиндөө, хугацаат цэргийн албаны хугацааг нэмэх санал санаачилгыг тал талд зэрэг гаргаж байгаагаараа хөршүүд хоорондоо төстэй, бас үүгээрээ гадаадын бусад олон орноос содон ялгарч байгаа юм.

- с) Цэргийн хугацаат албыг [нэг зэрэг] хааж байгаа хугацаат цэргийн тоо нэмэгдэж, түүнийг дагаад, цэргүүдийг .. цэргийн эрдэмд сургах энгийн багш мэргэжилтний тоо, төсөв, сургалтын материаллиг баазын зардал анги нэгтгэл бүрээр шинээр нэмэгдэж гарч ирнэ.

Дэд гарчгийн хүрээнд дүгнэлтийн чанартай нэмж хэлэхэд, цэргийг цэргийн мэргэжилд сургахад 12 сарын хугацаа хангалттай юм. Үүнийг гадаад дотоодын туршлага нотолж байна.

4) Монгол Улсын иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 8 дахь заалтыг [хүчингүй болсноор] үүсэх үр нөлөө

Дурдсан заалт хүчингүй болсноор, Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн “Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх” гэсэн дэд гарчигтай 12 дугаар зүйлийн 8 дахь заалтын үйлчлэл зогсоно. Өөрөөр харуулбал,

§12. Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх

8. Байлдагч, түрүүчийн алба хаах насны дээд хязгаарт хүрсэн цэргийн алба — хаагаагүй иргэн хуулиар тогтоосон хугацаат цэргийн албыг биеэр хаагаагүйн төлөө мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр цэргийн дүйцүүлэх албыг орлуулан хаана.

Анхааралд өртөөд буй энэ заалт [заалт хэрэв ийн дарагдвал (гарчиг дарагдахгүй)] “цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн төлбөрөөр орлуулан хаахыг болиулна. Тиймээс,

цэргийн албыг, түүн дотроо цэргийн дүйцүүлэх албыг хаах дэг процедурт анхаарлаа түр хандуулъя.

1. Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль дахь, жишээ нь, “цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөөр орлуулан хаах” гэсэн ухагдахуун .. утга чанарын хувьд “хугацаат цэргийн албыг мөнгөөр хаах” –аас өөр юм биш байна.
2. Үндсэн хууль ёсоор, иргэн цэргийн алба хаах үүрэгтэй. Цэргийн жинхэнэ албанд татагдсан [шинэ цэрэг] саналаа хэлж, хилийн цэрэг, зэвсэгт хүчин, дотоодын цэргийн аль нэгэнд очно.
3. Цэргийн албыг 18 - 26 насанд биеэр, эсхүл мөн, дүйцүүлэн хааж болдог. Хуулиараа ийм юм.
 - Биеэр хаах нь 1 жилийн хугацаатай, үүнийг тайлбарлах шаардлагагүй, ойлгомтой байна.
 - Харин, дүйцүүлэн хаах гэдэг нь 2 жилийн хугацаатай бөгөөд, цэргийн штабт .. [гэрээсээ, мөн] биеэр ирж, биеэрээ [байнга биш, алдаг оног ажиллаж] үүрэг гүйцэтгэнэ гэсэн үг.
4. Цэргийн алба хаагаагүй [мөртөө] 26 наснаас хэтэрсэн залуус, харин, цэргийн албыг мөнгөөр дүйцүүлж хаана. Зөвхөн 26 нас нас өнгөрч байж ингэнэ. (18 – 26) гэсэн насан дотроо бол, хэн ч байлаа гэсэн, цэргийн албыг мөнгөн хэлбэрээр хаах боломжгүй.
 - Цэргийн албыг биеэр дүйцүүлж хаасан залуус болон цагдаа, шүүх, онцгой байдлын албанд хоёр жил алба хаасан иргэд [энэхүү мөнгөн төлбөрөөс] чөлөөлөгдөнө.
 - 27 нас хүрээгүй байж мөнгө өгч хаах сонирхолтой залуус байдаг, гардаг. Энэ бол буруу юм, тийм юм байхгүй. Харин, 26 наснаас дээш буюу 27 –той болохоороо .. мөнгөн төлбөр төлөх шаардлага цэргийн алба хаагаагүй хүнд хуулийн дагуу тулгарч байгаам. Цэргийн алба хаах үндсэн нас нь хэтэрсэн учраас тэр юм.
5. Мөн, цэргийн алба хаагаагүй хүн бүр мөнгө төлдөг .. бүрэн төлдөг гэж ойлгож болохгүй.
 - Иргэний цэргийн үүргийн болон Цэргийн албан хаагчийн эрхзүйн байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан үндэслэлээр чөлөөлөгдөж .. явж ирсэн бол төлөх мөнгөний хэмжээ [он оноор, таблицийн дагуу] буурна. Өөрөөр хэлбэл, өөрөө окутан, эсхүл, эцэг эхийн аль нэг нь хөдөлмөрийн чадваргүй, 2 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй, гэр бүлийн хүн нь тахир дутуу .. зэрэг шалтгаанаар, цэрэг татлагын комиссын хурлаар орж чөлөөлөгдөж байсан бол төлбөрийн хэмжээ ийн буурдаг.
 - 18 - 26 насны хүн нийт 8 жил дараалан цэргийн комиссоор орох учиртай. Нэг удаагийн хурлаар, дээр дурдсанаар чөлөөлөгдсөн хүний, төлбөл зохих мөнгөний хэмжээ ~14% -иар буураад явна гэсэн үг. 8 удаа ингэж чөлөөлөгдсөн бол мөнгө төлөхгүй, нас мултарна, асуудал хаагдана.
6. Шийдвэрээс гарах үр нөлөөний тухайд бол, Батлан хамгаалах яамны .. стратеги төлөвлөлтийн газрын санал дүгнэлтэд “цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн хэлбэрээр орлуулж хаах” –ыг буруушаасан ч, шийдвэрээс гарах үр нөлөөний тухайд тодорхой зүйл дурдаагүй юм.

Цэргийн албыг мөнгөөр “хаалгуулсны” дүнд цугларсан хөрөнгийн 50% нь батлан хамгаалахын төсөвт, нөгөө тал нь орон нутгийн төсөвт тус тус ордог. Мөнгөөр хаахыг болиулснаар энэ хуримтлал төвлөрөхгүй болно. Яамны хэмжээний нийт зардал дотор нь яривал энэ хуримтлал жин дарахаар хэмжээтэй биш, өчүүхэн мөнгө юм. Батлан хамгаалах яам энэ мөнгөөр салбараа сурталчлах, цэргийн албыг биеэр хаах сонирхолтой залуусын хүрээг тэлэх сургалт [энэ-тэр] явуулах .. зэргээр ашигладаг. Батлан хамгаалах яам .. уг хуримтлалын орон нутгийн төсөвт орсон тэр хэсэг яг зориулалтаараа зарцуулагддаг гэдэгт эргэлздэг юм байна.

Иргэний цэргийн үүргийн болон Цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн энэхүү §12.8 заалт хасагдсанаар,

- «цэргийн жинхэнэ алба хаагаагүй 27 нас¹⁰⁰ хүрсэн эрэгтэйчүүд цэргийн жинхэнэ албыг мөнгөн хэлбэрээр орлуулан хаах» боломж үгүйсгэгдэнэ.
- Мөн, УИХ –ын 2009 оны 33 дугаар тогтоолоор баталсан,
 - a) Цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн хэлбэрээр орлуулан хаах болзол;
 - b) Цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн хэлбэрээр орлуулан хаах [үед] иргэний төлөх төлбөрийг хэмжээг тогтоосон сүлжээ; -ний хэрэглээ тус тус шаардлагагүй болно.
 - c) Бас, цэргийн албыг мөнгөн хэлбэрээр орлуулан хаах төлбөрийн хэмжээг хугацаат цэргийн албан хаагчийн хангамж, үйлчилгээний тухайн жилийн дундаж зардлаар тооцож Засгийн газраас жил бүр тогтоож байх шаардлагагүй болно.
 - d) Бусад холбогдох олон хууль тогтоомжид өөрчлөлт орно;

5) Цэргийн дүйцүүлэх алба хаагчдын тоо (сүүлийн 5 жилийн байдлаар)

Цэргийн албыг дүйцүүлэн хаах журамд “цэргийн албыг дүйцүүлэн хаах иргэний тооны дээд хязгаарыг батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газраас жил бүрийн 1 дүгээр улиралд .. аймаг, нийслэлээр тогтооно; гэж заасан. Үүнийг, улсын хэмжээнд, сүүлийн 5 жилийн байдлаар харуулбал,

Он жилүүд	2008	2009	2010	2011	2012
Цэргийн дүйцүүлэх алба хаагчдын тоо	1132	1060	1064	1033	624

Цэргийн албыг дүйцүүлэн хаах хүний тоо, түүний дээд хязгаарыг .. Засгийн газраас тогтоодог нь “цэргийн мэргэжлийн удирдлагын Төв байгууллага” –ын сонирхол, шаардлагад нийцэхгүй байна гэж үзэх нь бий. Гэвч, үүнийг “хуучин зохицуулалтаараа явж болно” .. түүнчлэн, цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн төлбөрөөр хаадаг байдал зогсож гэмээнэ, дүйцэх алба хаагчдын тооны дээд хязгаарыг нэмэгдүүлэх боломж хэрэгцээ нэмэгдэх үндэстэй. Тэр тохиолд, үүнийг холбогдох яам газрын санал дээр үндэслээд тухай бүр нь шийдээд явахад болохгүй гэх зүйл үгүй юм.

¹⁰⁰ УИХ –ын 1998 оны 94 дүгээр тогтоолын хавсралтад “... зэвсэгт хүчин, бусад цэргийн аль нэг анги салбарт цэргийн жинхэнэ алба хаагаагүй 27 хүртэлх насны эрэгтэйчүүд цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр орлуулан хаана” гэж заасан.

Анхаарах зарим санаа

A. Хугацааг цэргийн алба хаах хугацааг багасгаж хасахад буюу 1 жил болгоход (1992) хэрэглэсэн үндэслэлийн агуулгыг, утга санааных нь хувьд “буруутгах, эргэж харах” шаардлагатай болсон гэхүйц, нийгмийн шинэ нөхцөл байдал өнөө хир үүсээгүй байна, нэгдүгээрт. Хоёрдугаарт, “хугацаа хорогдуулахад” хэрэглэсэн үндэслэлийг “хугацаа нэмэхэд” ашиглахгүй нь мэдээж байх. Тэгэхээр, хугацаат цэргийн албаны “хугацааг нэмэх” –д илүү тодорхой буюу өмнөхтэй [ерөнхийдөө] өрсөлдөхүйц төдийгүй давж гарах аргумент хэрэгтэй болно. «Иргэн бүрийг цэргийн үүрэг биелүүлэхэд адил тэгшээр хамруулах шударга шаардлага хангагдахад дөхөм болно» гэх үндэслэл ч “1 жилийн цэрэгт шилжихэд” хэдийнэ хэрэглэгджээ. Харин, улс орны эдийн засгийн чадавхи нэмэгдсэнийг дурдах нь зөв болов уу.

B. Үйлчилж байгаа хуулийн бичлэг зарим талаар төвөг удах нь бий. Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12 –ын 8 дахь заалтын оршин буй хэсгийн малгай гарчиг “Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх” тухай юм. Дотроо олон заалттай. Энэ гарчиг агуулгаа дүүрэн илэрхийлээгүй, буруу илэрхийлсэн.

Энд тухайлан авч үзээд байгаа 12 –ын 8 –д, товчдоо “цэргийн алба хаагаагүй хүнээс мөнгө авах” тухай¹⁰¹ л санаа буй. Үүнээс үүдэлтэйгээр буюу зүйлийн гарчигтай холбож ярихад, цэргийн албыг “мөнгөөр хаадагийг нь болиулах” гээд байна уу, аль эсхүл, “мөнгөөр хаахаас чөлөөлдөгийг нь болиулах” гээд байна уу, гэж эргэлзмээр байдал хүртэл үүсч болохоор байгаа юм. Ер нь, Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрхзүйн байдлын тухай хуулийн доторхи цэргийн дүйцүүлэх албаны холбогдолтой зүйл заалтууд хоорондоо логикийн зөрчил бүхий байна.

C. Цэргийн албыг хаагаагүйнхээ төлөө мөнгө төлж байгаа явдлыг, цэргийн дүйцүүлэх албыг мөнгөөр хааж байгаа мэтээр ярих нь оновчтой биш юм. Цэргийн алба хаах үүргийг мөнгөтэй хүн мөнгөө төлөөд амархан зохицуулчихаж байхад, ингэх боломжгүй нь, хүнд хүчир албанд зөвхөн биеэрээ зүтгэхээс өөр гарцгүй байдалд ордог. Энэ нь, хүнийг нийгмийн байдлаар нь, хөрөнгө чинээгээр нь ялгаварласан .. манай үндсэн хуульт ёсны үзэл санаанд харш алхам болсон байж мэдэхээр байгаа юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн,

- 14 –ийн 1 –т “хүн бүр хуулийн .. өмнө эрх тэгш байна”
- 14 –ийн 2 –т “хүнийг .. нийгмийн байдал, хөрөнгө чинээгээр нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно”
- 17.1. –ийн 4 –т “иргэн [бүхэн] шударга, хүнлэг ёсыг эрхэмлэн .. эх орноо хамгаална .. цэргийн алба хаана” гэсэн байдаг.

D. Хугацаат цэргийн албыг хаах хугацааг нэмэх хасах асуудалд дамаар холбогдох өөр сэдвүүд ч байдаг. Тэдгээрийн нэг нь монголын армид олон жил он удаан үргэлжилсэн, одоог хүртэл амь бөхтэй оршиж ирсэн [оршоор байгаа] “хал цэргийн дэг” гэгч аюул юм.

Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрхзүйн байдлын тухай хуулийг анх баталж байх үеийн, ялангуяа, цэргийн алба хаах хугацааг багасгахад

¹⁰¹ §12.8 - Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх

Байлдагч, түрүүчийн алба хаах насны дээд хязгаарт хүрсэн цэргийн алба хаагаагүй иргэн хуулиар тогтоосон хугацаат цэргийн албыг биеэр хаагаагүйн төлөө мөнгөн төлбөрийн хэлбэрээр цэргийн дүйцүүлэх албыг орлуулан хаана.

холбоотой хэлэлцүүлгийн явцад тухайн үеийн хууль тогтоогч нараас энэ сэдвийг хөндсөн байдал ажиглагдсангүй. Магадгүй тэд, цэргийн алба хаах хугацаа хангалттай хэмжээгээр бага болж байгаа болохоор “дедовщина” гэх тэрхүү зүй бус үзэгдэл аяндаа нэг-мөр давхар шийдэгдчихнэ, асуудал аяндаа “арилана” гэж бодсон ч байж болох юм. Гэтэл амьдрал дээр “хал цэргийн дэг” өнөөг хүртэл байсаар аж. Энэ үзэгдлийг эрс багасгахад “цэргийн албаны 1 жилийн хугацаа” эерэгээр, эрс сайнаар нөлөөлснийг дурсахгүй орхихын аргагүй юм.

Тиймээс, хэрэв бид “2 жилийн цэрэгт” –т эргэж шилжих тохиолдолд, хал цэргийн дэг, мөн хамт “жинхэнээсээ эгж ирэх” боломж бий. Үүнээс сэргийлэх чиглэлд анхаарууштай юм. Захиргаадалтын хатуу нийгэм хүртэл тухайн цагийн дэглэгчдийг “дэглэж дийлэлгүй” “армийг бараг нэргүй шорон” болгочихсон гэсэн үлгэр домог шиг үг-жишээ элбэг байдаг. “3 жилийн цэрэгтэй” байсан гүн социализмын үед цэрэгт яваад эргэж гэртээн ирээгүй .. эсхүл, тахир татуу болоод “хөдөлмөрийн чадвараа алдаад”, “хүний гарт ороод дамнуурган дээр ирсэн” байдагчийн тоо замаа алдсан гашуун түүх буй.

Энэ чиглэлд он оноор гаргасан “яаман дээрх бүртгэл судалгаа,” –г (жишээ нь, сүүлийн хагас зуун жилийн байдлаар, бүр - аймаг сумаар¹⁰² нь) парламентын гишүүний асуулгаар, эсхүл, парламентын хяналтын өөр арга механизмаар, хууль тогтоох байгууллага өөр дээрээ албан шугамаар авч, түүнд анализ хийх шаардлагатай байна. Цэргийн мэргэжилтнүүд харамсалтай нь үүнийг ер ярихгүй байна. Яам бол энэ асуудлыг хэзээ ч өөрөө илээр сөхөж ярьдаггүй нь хугацаагаар нотлогдсон үнэн билээ. Зөвхөн “цэргийн дэглэл” -тэй холбосон эл үндэслэл “2 жилийн цэрэгт шилжихгүй байх” –д хүрэлцээтэй мэт.

Монгол Улсын Батлан хамгаалахын сайдын олон жилийн тэртээ (1992) хэлсэн “цэргийн албаны хугацааг 2 жилээс бууруулж - 1 жил болгох нь эцэг эхчүүдийн санаа сэтгэлд нийцнэ” гэсэн үндэслэл яг юуны тухай үг болохыг ч сайтар бодмоор байдаг. Дэлхийн олон улс оронд цэргийн алба хаах хугацаагаа 1 жил ба түүнээс ч бага байсаар .. болсоор байна.

Ер нь, цэрэг цагдаа .. хүчний байгууллагын үйл ажиллагааг зохицуулсан алив хуулийг (төслийг) хийхдээ, уг хуулийг хэрэгжүүлэгч [тэр] байгууллагыг өөрийг нь аль болохоор оролцуулахгүй байх нь дээр; гэсэн зарчим хандлага барих шаардлагатай санагддаг. Засгийн газрын хууль санаачлах эрхийг .. энэ мэт зарим чиглэлд хязгаарлах боломжийг ч [үндсэн хуулийн агуулгын хүрээнд] судалж үзүүштэй байгаа юм.

- Е. Монгол Улсын Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2 хууль болгож задалж, цэргийн асуудлыг тусад нь тодорхой заагламаар байна.

2013.01.31

Ашигласан материал

1. Улсын Бага Хурлын 1992 оны V чуулганы хуралдааны тэмдэглэл, ХН - 245, 246, 252, 253;
2. Монгол Улсын Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын хууль, түүнд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хууль, Цэрэг халахыг зөвшөөрсөн тухай УИХ –ын 1992 оны ... тогтоолын хувийн хэрэг, Б-№41;

¹⁰² нэгэнт түүх болоод өнгөрчихсөн юмыг .. ядаж, зөвхөн тоон талаас нь ч болов, дүйлгээ тодруулахад хүртэл амар хялбар байлгах нь чухал;

3. Хугацаат цэргийн алба хаах хугацаанд өөрчлөлт оруулахтай холбогдсон [цэргийн мэргэжилтнүүдийн зарим албан бус] санал дүгнэлт, 2012.01.31;
4. Сэдэвт холбогдох бусад сурвалж;

